

ПО СТЬПКИТЕ НА КУЛТУРНАТА СТОЛИЦА: ДОКУМЕНТАЛНА РАЗХОДКА В МУЛТИЕТНИЧЕСКИЯ, МУЛТИЕЗИКОВ И МУЛТИКУЛТУРЕН ПЛОВДИВ

ПЛОВДИВСКАТА БОХЕМА

Николета Кадетто, Лука Молинари, Ка'Фоскари, Венеция

Илияна Кръпова, Ася Асенова

Ден четвърти по стъпките на културната столица е посветен на изобразителното изкуство и художниците на Пловдив. Стартира с посещение на Градската художествена галерия, продължава с храма „Успение Богородично“, където има живописи на Никола Кожухаров, Димитър Гюдженев, Васил Стоянов и Златю Бояджиев, за да завърши с духа и къщите на д-р Стоян Чомаков и Начо Културата.

Наричан град на художниците, Пловдив пази паметта за Златю Бояджиев и за Цанко Лавренов. В Стария град до техните галерии се намират и постоянните експозиции на ярките представители на следващото поколение творци - Георги Божилов-Слона, Димитър Киров, Енчо Пиронков. Във фондовете на Градската художествена галерия, разположена в прекрасната шнитерова сграда, се пазят картини на Иван Мърквичка, 10 години учителствал в Пловдив преди да стане първи директор на Рисувалното училище в столицата, и Антон Митов, на Христо Станчев и Григор Савов, на Витко Бабаков и Данаил Дечев, на Бараците и Живка Пейчева и др. Именно Мърквичка и Антон Митов са художниците, показали творбите си в първата голяма публична художествена изложба през 1889 г. Бараците (Златю Бояджиев, Васил Бараков и Давид Перец) са другата пловдивска група, която оставя ярък творчески отпечатък. А в края на 50-те и най-вече през 60-те години се разгръща новаторската вълна на пловдивските художници, известни като „Пловдивската петорка“ – Йоан Левиев, Димитър Киров, Енчо Пиронков, Христо Стефанов и Георги Божилов, утвърдила се в една от водещите в страната. Творчеството им обогатява най-различни сгради предимно в Стария град - фигурални композиции по фасадите, стъклописи и др.

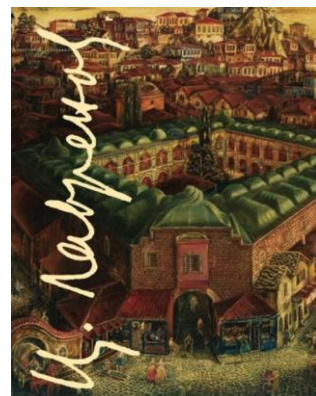
Анималистът Григор Савов е инициатор за създаване на Дружеството на южнобългарските художници. Сред първите му членове са основните фигури в изобразителното изкуство Христо Станчев, Сирак Скитник, Николай Райнов, Давид Перец, Данаил Дечев, Цанко Лавренов, Златю Бояджиев, Владимир Рилски, Борис Ангелушев и тримата инициатори Симеон Велков, Григор Савов и Атанас Овчаров. През 1911 г. тримата правят изложба по време на великденските празници, която има голям успех и става повод за организиране на по-голяма изложба през следващата година с участието на всички художници от Южна България. Тогава именно се ражда и идеята за създаване на Дружеството на южнобългарските художници с център Пловдив, а през 50-те години става част и от Съюза на българските художници (Калинкова 2012).

Съвсем естествено, отправна точка е Градската художествена галерия, открита през 1952 г. Постоянната композиция се намира в сградата на Девическата гимназия, проектирана от Йосиф Шнитер през 1881 г. В момента галерията притежава общо 7210 творби, подредени хронологично на двата етажа, с постоянни експозиции „Българско

изобразително изкуство“, „Икони от Пловдивския край“, „Цанко Лавренов“ и „Енчо Пиронков“. Основната композиция съдържа над 200 оригинални художествени произведения, които проследяват развитието на българското изобразително изкуство от Възраждането до днес. Иконната експозиция е открита 1975 г. и представя източноправославното християнско изкуство на Южна България и региона на Пловдив от края на XV в. до края на XIX в.

Експозицията „Цанко Лавренов“ е посветена на един от най-известните представители на българската живопис от първата половина и средата на XX век. Творчеството на Цанко Лавренов прокарва разбирането на художника за националния облик на изкуството, като пресъздава различни образи на родното и националната идентичност, каквито са „Стария Пловдив“, „Манастирът Хилендар“ или „Рилския манастир“.

Цанко Лавренов е роден в Пловдив през 1896 г. Завършва Френския колеж и в периода 1921-1922 посещава частното художествено училище „Света Анна“ във Виена, където се запознава с модерното европейско изкуство. Не успява да получи мечтаното академично образование, но с още по-голяма убеденост се отдава на изобразителното изкуство. След завръщането си в Пловдив развива активна творческа и обществена дейност, свързана с изложбите на Дружеството на южнобългарските художници. Един от върховете в творчеството му е големият живописен цикъл, създаден след пътуванията му до Света гора през 1935-1936 година.

Енчо Пиронков, друг ключов български художник, е роден през 1932 г. Творческият му дебют е през 1961 г. в Първата младежка изложба. Първата му самостоятелна изложба е през 1965 г. в Съюза на българските художници в София. Следват редица самостоятелни и колективни участия в различни български градове, както и в чужбина - в Париж, Мадрид, Виена, Рим, Варшава, Будапеща, Берлин, Дрезден, Кьолн, Болоня и други. Произведенията му са притежание на редица национални и частни галерии и музеи, а също така и на множество частни колекции в България и по света. През 1984 г. Енчо Пиронков е представен от Аксиния Джурова в каталог на издателство „Български художник“. През 1992 г. е публикуван и каталог на автора от издателство „Бора“, Болоня, представен на изложба на галерия „Виктория“ в Рим, а през 2013 г. е издаден и голям ретроспективен албум, представен и съставен от Красимир Линков.

Пиронков е част от артистичната бохема на Пловдив, която се налага на българската художествена сцена през 60-те и 70-те години на миналия век. Енчо Пиронков, Димитър Киров – ДиКиро, Йоан Левиев, Георги Божилов – Слона и Христо Стефанов са пловдивската петорка, която изиграва ключова роля в изграждането на облика на Българското изобразително изкуство от втората половина на XX век. Пиронков е близък и общува с групата на Бараците – Златю Бояджиев, Васил Бараков и Давид Перец, а също и с Цанко Лавренов.

Създава редица произведения на монументалното изкуство, автор е на стенописи, мозайки, керамични пана, театрални декори. Работи като художник на декорите в кукления театър в София. Автор е и на декорите към филма „Сватбите на цар Иван Асен“ (1975). Пиронков работи и като художник в Софийски държавен цирк. Признание за големия принос на художника в развитието на Българското изобразително изкуство е отвореният в Пловдив през 2006 г. музей с постоянна експозиция от 45 произведения, които Пиронков дарява на града. Неговият интерес към вечни теми и мотиви, свързани с митология, история, ритуална обредност и християнска иконография, може да се открие във всичките му платна. В своята концепция за изкуството Енчо Пиронков отстоява ролята на духовното начало. Конструкцията на изображението е подсказана от линии и активно въздействащи контрасти, понякога съвсем абстрактни. При конструиране на композицията Енчо Пиронков поставя акцент върху контрастната острота, породена от изявените локални стойности на цвета в рамките на отделните силуети. Фигури и образни мотиви са обобщени без наличие на светлосенъчна моделировка. Изразността на творбите на Енчо Пиронков се дължи на експресивната цветност, светлосенъчния контраст и технологичното противопоставяне художник-материал (Чулова-Маркова 2009).

Денят на художниците продължава с храма „Успение Богородично“ и живописите на Никола Кожухаров, Димитър Гюдженев, Васил Стоянов и Златю Бояджиев, с посещение на къщата на д-р Стоян Чомаков, с постоянната си експозиция на Златю Бояджиев (1903-1976), и къщата на *кмета на Стария град* - Начо Културата.

Д-р Стоян Чомаков е най-популярният лекар в Пловдив в средата на 19 век, един от най-големите български общественици възрожденци. Следвал е медицина в Пиза и Флоренция, след което специализира в Париж. Прави първите операции на перфориран хранопровод в Османската империя. През 1849 г. открива и първата българска аптека под тепетата. Освен това е училищен настоятел и преподава френски език. Чомаков е един от най-изявените поборници срещу гръцкото влияние. Произнася историческа реч по време на изпитите в гръцкото училище в Пловдив, в която се обявява срещу елинизацията и призовава българите да учат български език.

Освобождението го връща към лекарското призвание и заедно с други пловдивски общественици учредява благотворителното общество „Свети Пантелеймон“, предшественик на Червения кръст, което има за цел построяването на болници и обучението на лекари и медицински сестри. Като депутат в Областното събрание, успява да прокара няколко здравни закона. Има сериозна заслуга и за създаването на Пловдивската градска болница, чиито управител е от 1885 до 1887 г. От 1881 г. членува в Българското книжовно дружество (днес БАН), а от 1884 г. е негов почетен член. Народен представител е в три парламента, а през 1887 г. за кратко е и министър на народното просвещение. Чомаковата къща е една от забележителните възрожденски къщи в Стария град, построена през 1862-1865 г. След Освобождението къщата е предоставена за резиденция на Цар Фердинанд, след което става част от сградния фонд на библиотека „Иван Вазов“. От 1984 г. Чомаковата къща се превръща в галерия на Златю Бояджиев, която съдържа най-голямата колекция от 72 негови картини.

Златю Бояджиев и Бараците (вид ловно куче, гонче)

Златю Бояджиев, Давид Перец и Васил Бараков са Бараците - прякор, даден им от Цанко Лавренов по време на студентските им години в Софийската художествена академия. Общият им творчески път започва през 20-те години на XX век в Пловдив, в ателието на фирмописеца Гео Мирчев. Срещат се в ателието на Крафти за рисуване на табели и различни шрифтове, след което се учат и да рисуват. Тримата посещават и курсовете по вечерен, а през 1927 г. решават да кандидатстват в Художествената академия и се преселват в София. Живеят и рисуват заедно в продължение на 4 години, докато завършат Художествената академия. Боядисват комините на фабрика „Изида” и със спечелените пари пътуват из Родопите.

Твърди се, че именно Бараците откриват Родопите за българското изкуство – „като пластичен и знаков образ”. Тогава, в началото на творческите си пътища, те взаимно си влияят и творбите им са адост близки. Но след общата им изложба по повод 20-годишнината на Дружеството на южнобългарските художници (1931 г.) поемат различни житейски и творчески пътища. Давид Перец заминава за Холандия и Франция, Васил Бараков работи като художник-декоратор в Пловдивския драматичен театър, а Златю Бояджиев най-напред стажува като учител в Трета софийска мъжка гимназия, а след това е учител в Пета пловдивска гимназия. Тогава започва приятелството му с Владимир Рилски и Цанко Лавренов, а през 1935 г. Бараците отново участват в обща изложба в Пловдив. До 1940 г. Златю Бояджиев участва в две съвместни изложби с Владимир Рилски. Платната му от този ранен творчески период са предимно пейзажи и в жанра на тематичната фигурална композиция, портретите са малко, но се характеризират със силна експресивност.

През лятото на 1939 г., Златю Бояджиев заминава за Италия След това пътуване е забележима промяната в стилистиката му под влияние на ренесансовите майстори, най-вече на фламандския живописец Питер Брьогел Старши, и италианските прерафаелити, които се считат за първите авангардисти в изкуството, реформатори, които насищат сложните си композиции с детайли и наситени цветове, като същевременно се опитват да възвърнат силата на религиозната живопис. С картините „Брезовски овчари” и „Пъдари” Златю Бояджиев участва в XXIII Биенале във Венеция през 1942 г. Това е първото участие на България със собствен павилион от 100 произведения на 35 български художници, между които са Васил Захариев, Васил Стоилов, Здравко Александров, Владимир Кавалджиев, Борис Денев, Дечко Узунов, Цанко Лавренов и др.

„Семеен портрет“, една от картините, с които Златю Бояджиев е участвал на Венецианското биенале през 1942 г.

През 1943 г. Давид Перец, по време на т.нар. „окончателно решаване на еврейския въпрос”, е интерниран в трудов лагер, откъдето се връща с рисувани с туш и

перо скици и портрети. Малко след установяването на новата социалистическа власт заминава за Париж, където специализира живопис при световноизвестния педагог Андре Лот. За кратко пребивава в Израел и от 1948 г. окончателно се установява в Париж. Стилистиката му се променя и художникът започва да следва актуалните парижки живописни тенденции.

При новата власт Златю Бояджиев и Васил Бараков пътуват из България по новите строителни обекти и рисуват етюди от бригадирското движение и развитието на промишлеността. Известен е цикълът на Златю Бояджиев, свързан с живота на миньорите. През 1946 г. той открива първата си самостоятелна изложба в галерия „Форум“ в София, където са представени най-значимите творби на художника от т.нар. класически период. На следващата година пътува из Румъния заедно с Давид Перец, Борис Ангелушев и др., където е отличен от румънското правителство със златен медал (Друмев 2013).

Денят, посветен на пловдивските майстори, продължава с братята Левиеви, евреи, също родени в Пловдив. Йоан Левиев (1934-1994) е член на новаторската пловдивска школа от 60-те години, в която влизат Енчо Пиронков, Георги Божилов, Димитър Киров и др. Той е живописец и монументалист с ранно изявена творческа естетика и неподправен почерк, завещал на българското изкуство живопис, стенописи, декоративни пана и мозайки, сценография и илюстрация. Негови творби могат да се видят в Националната художествена галерия, Софийската градска художествена галерия. Многобройните му стенописи се намират на различни места в целия град, а Народната библиотека „Иван Вазов“ съхранява и колекция от негови проекти.

Негов брат е джаз музикантът и композитор Милчо Левиев (1937-2019). Завършил е Консерваторията с преподаватели като Панчо Владигеров и Андрей Стоянов. Работи в Пловдивския драматичен театър, Българското национално радио, Пловдивската и Софийската филхармония, Джаз Фокус'65 и през 1970 г. се установява в Америка. Преподава в Университета в Южна Калифорния и Нов български университет (НБУ). Има многобройни турнета в САЩ и Европа. През 1997 г. е удостоен с орден „Стара планина“, а през 1999 г. получава титлата Почетен доктор на НБУ.

Заедно с художниците Енчо Пиронков, Георги Божилов, Димитър Киров, Колю Витковски и Христо Стефанов, Йоан Левиев е част от така наречената „пловдивска школа на 60-те“. През 1958 г. завършва монументално-декоративна живопис в Художествената академия в класа на проф. Георги Богданов.

От 1960 г. редовно участва в пловдивските окръжни изложби и общите художествени изложби на Съюза на българските художници. Новаторският подход към изкуството определя целия творчески път на Йоан Левиев. Работи в областта на кавалетната и монументалната живопис, създава стенописи, декоративни пана и мозайки. От 1970 г. реализира много самостоятелни изложби в Пловдив, София, Варна и чужбина (Варшава, Прага, Лос Анджелис). Прави сценографията на оперните постановки „Антигона 43“ от Любомир Пипков, „Юлска нощ“ и „Рицарят“ от Парашкев Хаджиев,

„Палячо“ от Руджиеро Леонкавало, и на балетните постановки „Любовна магия“ от Мануел де Файя, „Панаир в Пловдив“ от Жул Леви и др.

Друг представител на „Пловдивска школа от 1960-те“ е Георги Божилков, с прякор Слона, роден през 1935 г. в Пловдив. Платната му са излагани в почти всички европейски столици, колекционери от няколко континента притежават негови картини. През 1959 г. завършва декоративно-монументална живопис в класа на проф. Георги Богданов.

През същата година участва в Първото международно биенале на младите художници, проведено в Париж, от 1960 г. и в общите художествени изложби на Съюза на българските художници. През 70-те абстракциите му се свалят от общи изложби като "деформации" и "отклонения от соцреализма". Основните му творби са в областта на кавалетната живопис. Създава и някои монументални творби за институции в родния си град. Създава портрети, пейзажи, фигурални композиции. Картините на Слона носят усещането за изтънчен маниер и свободолюбивия дух на художника. Често в тях са отразени както конкретни образи от реалността, така и абстрактни изображения. Негово дело са и някои монументални приложни творби в Пловдив - стенопис в Народната библиотека „Иван Вазов“, мозайка в Централната поща, сграфито при Художествената галерия в Стария Пловдив.

Димитър Киров, друг представител на новаторската група, също завършва „Монументална и декоративна живопис“ при проф. Георги Богданов в Художествената академия и работи в областта на живописа и монументалното изкуство. Роден е през 1935 г. в Истанбул. В творчеството му се разграничават няколко цикъла, като особено изразителни са изгорелите икони, музика и балет, както и вмъкването на исторически и културни пластове. В едни от най-добрите платна на художника присъстват и любимите му градове – Пловдив, Истанбул и Париж. Посветил се главно на кавалетната живопис, Киров с еднакъв успех прави мозайки и стенописи, рисунки и илюстрации, графики и сценографии, а също и малки пластики.

Денят на пловдивските художници завършва с повешение на къщата на Начо Културата (Атанас Кръстев), изиграл ключова роля за създаването и дейността на „Старинен Пловдив“ (1968). През 1954 г. започва работа в Пловдивската община като инспектор в отдел „Наука, изкуство и култура“, свързан с управлението на Стария град, музеите в него, художествената галерия и групата на пловдивските художници.

През 1969 г. Атанас Кръстев създава и до 1986 г. ръководи Управление „Старинен Пловдив“. През този период се възстановява и развива архитектурно-историческият резерват. За 32 години се реставрират около 130 значими паметници на културата в Стария Пловдив, в областта на археологията и възрожденската жилищна и култова архитектура от национално и местно значение. Атанас Кръстев е основният инициатор и радетел за разкриването, реставрирането и реконструкцията на Античния театър и Римския стадион. Той е автор и организатор на националните камерни есенни изложби в Стария град, които стават ежегодни от 1970 г. Самият той особено се гордее

с изграждането на постоянните експозиции – музеи на забележителните български художници – Златю Бояджиев и Георги Божилов-Слона. По негово време и благодарение на личното му участие, през 1979 г. Старият Пловдив е удостоен с Международната награда на Юнеско – златен медал за изключителни заслуги по опазването и съхранението на европейската строителна култура.

Приложения към Беседа „Пловдивската бохема“:

Приложение 1: представяне на Градската художествена галерия

Приложение 2: презентация „Пловдивската бохема“

Приложение 3: снимков и видео материал за Стоян Чомаков и Начо Културата

Цитирана литература:

Друмев 2013: Друмева, М. Златю Бояджиев и Бараците. сп. Свят, бр.6, 2013.

<https://www.svet.bg/златю-бойджиев-и-бараците/>

Калинкова 2012: Калинкова, П. Живописите и градът, в. Дума, бр.67, 2012.

<https://duma.bg/?go=news&p=detail&nodeId=28854>

Чулова-Маркова 2009: <https://www.sbhart.com/bg/exhibitions/141-енчо-пиронков>

Интернет източници (използвани в периода 2019,2020,2021):

<http://www.galleryplovdiv.com/>

<https://www.youtube.com/watch?v=kNoPtRN4-uE>

<https://www.bgonair.bg/a/207-umno-selo/203412-umno-selo-razkazva-istoriyata-na-nacho-kulturata>

https://issuu.com/mariaart/docs/web_katalogbaratsite

<https://archives.bnr.bg/zlatyu-boyadzhiiev-za-men-da-risuvam-znachi-da-zhiveya/>

<https://trafficnews.bg/kultura/predi-i-sega-nacho-kulturata-i-probuzhdaneto-stariia-grad-138992/>

<https://lostinplovdiv.com/bg/articles/monumentalnoto-izkustvo-pod-tepetata>

<https://blitz.bg/article/2971>

<https://archives.bnr.bg/dimitar-kirov-izkustvoto-ne-mozhe-da-ponasya-flirtove/>

<https://bulgarianhistory.org/hudojnik-cankolavrenov/>

<https://pt.slideshare.net/iskrap/zlatyo-boyadjiev-tsankolavrenov>

<https://tsankolavrenov.org/>

<https://artgalleryenzo.com/gallery/encho-pironkov-prolet/>

<https://plovdivtime.bg/gradat/istorii-minaloto-zabraveniat-vazrozhdets-d-r-stoian-8908/>

<https://archives.bnr.bg/zlatyu-boyadzhiev-za-men-da-risuvam-znachi-da-zhiveya/>

<https://archives.bnr.bg/joan-leviev-chovek-tryabva-da-sledva-sebe-si-i-vremeto-v-koeto-e-sazdaden/>